

Borsi Kálmán Béla

## Kis futballtörténeti családnev-etimológia

Nincs olyan magyar férfi és nő, aki ne hallott volna az „aranycsapatról”, és ma is igen sokan vannak, akik álmukból felébredtve is hibátlanul felsorolják annak mitikus névsorát. Tehát: *Grosics – Buzánszky, Lóránt, Lantos – Bozsik, Zakariás – Budai II, Kocsis, Hidegkuti, Puskás, Czibor*. Tegyük gyorsan hozzá: ezt az összeállítást annak idején Magyarországon kívül is sokan kívülről fűjták, és világszerte sokan tudják ma is, legfeljebb egyes neveket rosszul ejtenek, mint-hogy hollandok, angolok, franciák, brazilok, vagy éppen tanzániaiak...

Ez eddig „rendben” is volna, része kollektív emlékezetünknek, nemzeti tudatunknak, belénk ivódott. Kitérőlheteretlenül.

De elgondolkozott-e valaki azon, hogy ezek az immár patinás magyar családnevek milyen etnikai származást takarnak, kivált ha zárójelben melléjük írjuk az eredeti változatot is?

Ezt kapjuk: *Grosics – Buzánszky, Lóránt (Lipovics), Lantos (Lindenmeyer) – Bozsik, Zakariás (Zakarjan) – Budai II (Bednarik), Kocsis, Hidegkuti (Kaltenbrunner), Puskás (Purczeld), Czibor*.

Vagyis, írd és mondd: a *mitikus tizenegy* csupán két tagja visel „echte” magyar családnevet: *Kocsis* és *Czibor*! Ámbár még erre sem vehetünk mérget, mert egy nemrégiben megjelent nyelvészeti tanulmány ez utóbbit olyan ragadványnévként azonosítja, amely föltehetően a ‘cibula’ [hagyma] szlovák szóból eredeztethető...<sup>1</sup>

A többiek? A *Grosics* családnev nyilvánvalóan délszláv (horvát vagy bunyevác) eredetű; a *Buzánszky* név minden valószínűség szerint lengyel ősökre utal; *Lipovics* szintén horvát; *Lindenmeyer* német (sváb)! A *Bozsik* családnev is valamilyen délszláv felmenőket feltételez, feltehetően szerbeket (vagy sokácokat); a *Zakarjan* idioma talán magyarországi (vagy erdélyi) örményeket sejtet; a *Bednarik* név szlovák (tót) származásra vall; a *Kaltenbrunner*<sup>2</sup> és a *Purczeld* familia pedig ugyancsak német (sváb) eredetű, s csupán az a kérdés, hogy a német történetírásban *Der Grosse Schwabenzug* néven ismert, a történelmi Magyarország a végvári harcok idején lepusztított régióiba irányuló masszív német népmozgás (migráció) melyik hullámával érkeztek új hazájukba.<sup>3</sup> S mivel, mint ismeretes, az „aranycsapat” gyűjtőfogalom, ha az 1950–1956 közötti bővebb keretben is körülnézünk, további „idegen” neveket találunk: *Szojka* (valószínűleg szlovák); *Bundzsák* (vö. *mundzsák* ~ *muncsak* ‘drágakő, nyakék’, török/tatár, talán „őseredeti” kun?); *Machos* (föltehetően cseh); Várhidi (*Vinko*

<sup>1</sup> Vö.: Bauko János, *Diákragadványnév-vizsgálatok magyar–szlovák kétnyelvű környezetben* (forrás: [www.niton.sk/documents/2-129-4387-regdialekt\\_bauko\\_janos.pdf](http://www.niton.sk/documents/2-129-4387-regdialekt_bauko_janos.pdf))

<sup>2</sup> ?!?

<sup>3</sup> Feltehetően még Mária Terézia vagy II. József uralkodása idején: 1740 és 1790 között.

vics, szerb-horvát); Tichy (szlovák); Mátrai (*Magna*, talán macedo-román?). Az állandó, bármikor bevethető csatár-tartalék – Palotás Péter – eredeti neve: *Poteleczy Péter*. Róla sokan tudták, noha ez az ötvenes/hatvanas évek futball-öltözőiben, hál' istennek, egyáltalán nem volt „téma”,<sup>4</sup> hogy óbudai zsidó családból származik, akárcsak – bár erre egyértelmű adatot nem találtunk – Grosics Gyula „dublőre”, az 1953. november 25-i legendás londoni 6:3-as mérkőzésen is (csereként) pályára lépett vesszősi születésű Gellér Sándor.<sup>5</sup>

Mit jelent ez a zavarba ejtő sokszínűség, amely annyira természetes, hogy nem is gondolunk rá? Ismét rövidre zárva, pusztán annyit: igenis magyar „olvasztótégely” (hungarus *melting pot*) is létezett: az etnikailag rendkívül kevert népességű régi (történelmi) Magyarországon évszázadokon át a legnagyobb spontaneitással zajlott az összeházasodás, keveredés, egymásba olvadás. Magyarok elegyedtek kunokkal, palócok szlovákokkal, székelyek besenyőkkel s később románokkal, magyarok vendekkel (szlovénekkal), cipszerekkel, főként a felvidéki bányavárosokban vagy az észak-erdélyi só-vidékeken. S erre „jött rá” a „török világ” után a bécsi településpolitika következményeként az erőteljes német (sváb) bevándorlás, amely szinte mindenütt (persze leginkább a temesi Bánságban, Tolnában, Baranyában, a Bácskában, Pest-Buda környékén, de Szatmárban is) mindmáig érezteti hatását. A „minta”, az elérendő *státus* pedig, ismételjük, a sajátos magyar viszonyok között kialakult „*úriember/úrinő*” volt.

Végképp nincs terünk rá, ezért csupán jelezzük: bármennyire igaz is, hogy a futball nem elkényeztetett „úrfik” („úri fiúk”) sportja, ellenkezőleg: világszerte az „alsóbb néposztályok” kitüntetett csapatjátéka (s szociológiailag releváns terepe), az sem vonható kétségbe, hogy a *társadalmi (fel)emelkedés*, a mindenkori elitbe való „betörés” fontos emeltyűje – mindenütt és mindmáig, amely képzeletbeli felvonó gyanánt röpítette a „jobb körökbe” a legkiemelkedőbb futballsztárokat. Netán (mint Puskást és Bozsikot, majd Pelét és Maradonnát, később Zinédine Zidant, s újabban a brazil Romáriót)<sup>6</sup> egyenesen a hatalom

<sup>4</sup> A származás felemlgetése legfőljebb viccelődés („zrika”) tárgya volt az öltözőkben, esetleg ragadványnév lett belőle. Köztudott, hogy Puskást „Sváb”-nak szólították legközelebbi kispesti barátai. A „Kuksi” becenevű Kubala László, aki 1948-as „disszidálása” miatt nem szerepelhetett az „aranycsapatban”, teljesen kétnyelvű volt kisfiú korában, szülei otthon „tótul” beszéltek. (Lásd erről bővebben: Gyöngyösi Balázs, *Az elfeledett futball-legenda. Miért nem lett Kubala László népi hős?* Heti Válasz, 2010. január 28., 58–60.) Még érdekesebb Pecsovsky József esete, aki *Perényi* néven háromszor is játszott (kitűnően) a negyvenes évek elején a magyar nemzeti tizenegyben, majd csaknem ötvenszer a román válogatottban. Az ő édesapja Gőlnicbányáról Temesvárra keveredett tót kovács volt, édesanyja pedig bán-sági sváb nő. A híres futballista ennek ellenére *mindig magyarnak* érezte és vallotta magát, mint önrzetiesen maga mondta: „ő tudja, hogy miért”... (Lásd erről bővebben: Oroszhegyi Károly, *Csala, a Szőke Csoda. Pecsovsky József élettörténete*, Pécs, 2000, JK Typo-Stúdió)

<sup>5</sup> (Vesszős, 1925. július 12.] – Budapest, 1996. március 13.)

<sup>6</sup> Bozsik és Puskás országgyűlési képviselők voltak '56 előtt, Pelé egy időben hazája sportminisztereként tevékenykedett, újabban pedig a futballtörténelem egyik „leggólérzékenyebb” csatár fenoménja, Romário kacérkodik a politikusi karrierrel. (Megjósolható: kortes beszédeinek fő témája a brazil válogatott 2014-es katasztrófális szereplése és a brazil fociban, s persze a közéletben különben örök idők óta kiirthatatlanul jelen lévő „korrupció” lesz...)

legfelsőbb régióiba. Ami pedig az „úriember” státust illeti, megint csak utalhatok rá: a két világháború közötti hivatásos magyar labdarúgók *hivatalba jártak, öltönyben és nyakkendőben*, valamilyen nagyvállalat (Elektromos Művek, BESZKÁRT, Weiss Manfréd Művek stb.) vagy bank irodáiba. „Nyugdíjas állásuk” volt, s az akkoriban stabil pénznek számító pengőben kapták az átlagnál jóval magasabb fizetésüket. Ehhez két megjegyzésem van: a) ebben alighanem a földbirtokáról elszorult, hivatalviselésre kényszerült *dzsenti életvilág* – és stílus – kései hatását kell látnunk; és b) ez a szokás – és a mögötte kitapintható „úriemberi” viselkedésnormák, státusszimbólumok a „szocialista” álságosság hatására megzavarodott/eltorzult egyvelege – olyannyira rögzült, hogy például az FTC immár „sportállásban” lévő<sup>7</sup> nagymenői, sőt a tartalék csapat játékosai is még az 1960-as/70-es évek fordulóján is, kevés kivétellel, „elegánsan” (öltönyben és nyakkendőben) jelentek meg a délutáni gyakorlásokon...

Ezek után senkit sem lephet meg az, amiről főntebb már volt szó: a magyar futball legjobb időszakában – 1949 és 1956 között – *paradox módon* (hiszen az *aranycsapat* gyakorlatilag minden tagja<sup>8</sup> „alulról” jött: kispolgári, vagy prolicsaládból származott) a magyar társadalomfejlődés és értékvilág *legnemesebb* hagyományait és törekvéseit jelenítette meg a *szimbolikus térben*. Ezért valljuk/érezzük őket – persze nem egészen függetlenül az erősen „sikerhiányos” XX. századi magyar történelem baljós fordulataitól – hibáikkal, emberi gyarlóságaikkal együtt maradéktalanul a magunkénak.

*Szövegváltozat a szerző Pszeudo-fociesszék című leendő kötetéből,  
melyben futballal kapcsolatos írásait válogatta össze.*

<sup>7</sup> Ez azt jelentette, hogy a Kádár-kori „szocialista” álprofizmus velejárájaként a futballistáknak „fiktív” állásuk volt, csak a fizetésüket tartalmazó „borítékért” jártak be havonta egyszer a munkahelyükre. Egyéb járandóságukat hetente folyósított ún. „kalóriapénz” és „meccsprémium” formájában vették fel. A teljes igazsághoz pedig az is hozzátartozik, hogy a nyugati valódi profi-világban az akkori magyar világklasszisoknál jóval gyöngébb képességű futballisták ennek a sokszorosát keresték. (Emez álságos helyzet további lélekromboló következményeit plasztikusan ragadja meg Balog Iván tömör recenziója: Mészöly Kálmán – Sinkovics Gábor, *Mészöly Kálmán – A Szőke Szikla életregénye*, Budapest, Ulpius-ház Könyvkiadó, 2014, elérhetősége: <http://szakirodalom.atlatszo.hu/2015/02/19/az-amator/>)

<sup>8</sup> Az egyetlen kivétel a szintén Óbudán felcseperedett Hidegkuti Nándor volt, akinek édesapját (főltehetően valamilyen első világháborús haditettéért) a Horthy-korszak hajnalán felvették a vitézi rendbe. Ennélfogva „a Nándi” NB I-es pályafutásának kezdetén „vitész Hidegkuty” (vagy Hidegkuthy) néven szerepelt az *Elektromos* csapatának kezdő tizenegyében! (Az edzőnek is kiváló „hátravont középcsatár” erősen „kozmetikázott” önéletrajzában ez a tény *nem szerepel*, és persze az sem, hogy édesanyjának a „felszabadulás” előtt volt egy kis „gázgyára”, amelyet 1948-ban ugyanúgy államosítottak, mint a többi „osztályidegenét”. Vö. Hidegkuti Nándor, *Óbudától Firenzéig*, Hidegkuti Nándor feljegyzései alapján írta Fekete Pál, Budapest, 1961, Sport Kiadó; továbbá: [hu.wikipedia.org/wiki/Hidegkuti\\_Nándor](http://hu.wikipedia.org/wiki/Hidegkuti_Nándor))

Bakonyi Péter

## Képek egy expedíció és egy extrém sport mindennapjaiból\*

*Mindketten erősen köhögünk. Egyikünk orvos, ám a helyszín és a helyzet nem tesz különbséget: egyformán védtelenek vagyunk, bár felkészültségünk és ismereteink nagyon is eltérnek. Futólag ismerjük egymást egy pár hónapja, pár hete közelebből is, s én egyre inkább azt gondolom, hogy egy Everest-expedíció orvosánál a lelkiismeretesség egy „hegyi” lépéssel még a szakmai hozzáértésnél is fontosabb tényező.*

Én nagyon nehezen tudnék különbséget tenni. Hogy az ember lelkiismerete és szakmaisága ellentmondásba kerülhetne egymással? Az biztos, s ezen már én is nagyon sokat gondolkodtam, hogy az orvos egy kicsit mindig átvállal a beteg betegségéből. És itt, az Everest alaptáborának magasságában, izgatottan készülődve a rajtra, ez fokozottan igaz, mert itt már teljesen „egyedül” van ez a kis csapat, mert a rendelkezésünkre álló idő is nagyon köt és korlátoz bennünket, és mert itt az esély többnyire meg nem ismételtető, a felelősség meg nem osztható, át nem hárítható. Bár igazán éles helyzetünk nem volt még.

*Azért hoztam ezt szóba, mert úgy látom, te igen lelkiismeretes fickó vagy. Annyi időt, amennyit te meg én az én itt keletkezett meg a még lehetséges bajaimról, meg a múltbeli orvosi ügyeimről és beteg-*

*ségeimről már eddig is beszélgettünk, annyit az orvosával az ember egész életében nem tölt. Azok a 2-5 perces vizitek teljesen alkalmatlanok bármilyen fizio-pszichológiai megismerkedésre.*

Azért az én esetem itt más: én itt nem orvos vagyok elsősorban, hanem a csapat hegymászó tagja, tehát mindenkinék – legalábbis ezt szeretném hinni – többé-kevésbé bizalmas barátja, akivel óhatatlanul előkerülnek bizalmas orvosi kérdések is, amelyekhez én esetleg értek, vagy gondolom, hogy értek, s nyilván az ember megpróbál tanácsot adni. De ez a viszony azért nem egyszerűsíthető le esetünkben a klasszikus értelemben vett orvos-beteg kapcsolatra. Nyilvánvaló azonban, hogy egy ilyen expedíció orvosának lényegesen komolyabb hatáskörrel kellene rendelkeznie, mint az enyém itt, a mienknél sokkal komolyabb orvosi felszereltséggel kellene bírnia, és ugyanakkor gyakorlatilag egy kissé hidegebb viszonyal magukhoz a hegymászókhöz. Tehát bizonyos előírásokat sokkal szigorúbban kellene keresztülverekednie kvázi egy létező expedíció-vezetőséggel szemben, illetve ilyenek nem is merülneek föl abban a helyzetben.

*De téged fölkértek mint orvost, nem? Hiszen ma egy ilyen túra nem indulhat orvos nélkül.*

\* Két részlet egy készülő könyvből: A csúcs félúton van

Engem meghívtak az expedícióba, tudván, hogy orvos vagyok, aki ilyen „magashegyi sport”-kérdésekkel szívesen foglalkozom. Az a gyakorlat, hogy az expedíciók különféle kedvezményekkel próbálják elérni, hogy orvos tagjuk is legyen, de most már nagyon sok az úgynevezett fizetős expedíció, s ezeknél 20-30%-os árengedményt is felkínálnak, hogy legyen, aki a fölmerülő problémákat is ellátja. De nem nagyon végez szigorúbb orvosi munkát, mint amit én most csinálok.

*Én is játszottam azzal a közhe-lyes kérdéssel, hogy az írók között legyen-e a legjobb hegymászó, vagy a hegymászók között a legjobb író. A magyar orvosok között is lehetsz te a legjobb hegymászó, avagy a hazai hegymászók körében a legjobb orvos.*

Ez nem ilyen egyszerű. Több orvos is van Magyarországon, aki szívesen részt vesz különböző hegyi megmozdulásokon, és csak szerencsés véletlen, hogy éppen én lehetek itt, mert elé mentem egy kicsit az eseményeknek: olvastam a Nemzeti Sportban egy cikket, miszerint az expedíció készülődik, és nincs orvosa, ezért aztán jelentkeztem a tavalyi évben a Pamírba egy expedícióra, ami alatt sikerült pár emberrel megismerkednem. Ennyi. Nem megkerülhető persze, hogy én négy éve Ausztriában dolgozom, s azóta igen intenzíven járom a hegyeket, s igen intenzíven foglalkozom az expedíciós orvoslással: különféle tanfolyamokon vettem részt, illetve a szakirodalom szintjén is foglalkozom az expedíciózással, a magasság biofiziológiai kérdéseivel és az Alpokban fölmerülő orvosi problémákkal. A szakvizsgám anesztézia, tehát altatóorvos és intenzív terápiás szakorvos vagyok, ezért igen könnyen találók

rokon problémákat, illetve érzékelem a szervezet nagyon hasonló válaszait az intenzív osztályon kezelt beteg és a hegyet járó ember között.

*Akkor te most bizonyos kedvezményrel veszel részt a „turnénkon”?*

Nem, én ugyanolyan áron veszek részt a túrán, mint bármelyik másik hegymászó, tehát jó sok százezerért. S nagyon jó, hogy ilyesmi nem is merült föl, nem kellett rajta gondolkodnom: nem örültem volna, hogyha „elkötelezetten” kellene ugyanezt a munkát végezniem. Így a lelkiismeretemre hallgathatok minden esetben, és nem vagyok lekötelezve anyagilag az expedíció felé.

*Itt a fiatalok közé számítasz a 33 évvel, nem voltál még nyolcezres közelében, ez az első nagy expedíciód. Ausztriai munkád miatt csak ritkábban láttunk a felkészülési idő alatt, de az volt a benyomásom, hogy az expedíció tagjai egymást is ritkán látták, mivelhogy közös felkészülésünk nemigen volt. Ez orvosilag hogyan értékelhető?*

A mi expedíciónk valamiféle keverékét képezi a klasszikus nemzeti expedícióknak meg az új idők csapatszervezésének. Valamikor tényleg egy nemzet mozdult meg egy-egy nagy hegycsúcs elérésének érdekében. Még különféle hatalmi érdekek is érvényesültek annak idején, és az volt a szokás, hogy igen jól szervezett, előre összeszoktatott társaságok indultak neki különböző hegyeket meghódítani. Manapság már az a jellemzőbb, hogy úgynevezett kommerciális expedíciók állnak össze, ahol a résztvevők befizetik a részvételi költséget, és esetleg csak a hegy lábánál találkoznak (ahogy én is, hiszen volt, akit csak itt, Katmanduban láttam először), tehát tényleg az utolsó pillanatban jönnek össze a résztvevők.

*S ez esetben mindenkinek saját magára bízatik eldönteni, mennyire felkészült?*

Így van, pedig alapfeltétele lenne egy ilyen esetnek, ha valaki az utolsó pillanatban csatlakozhat egy 8000 méteres hegy megmászásához, hogy az egész expedícióról, a vele szemben támasztott követelményekről, illetve a felszereléstől kezdve minden egyéb apró, de fontos részletig bezárólag megfelelő információval rendelkezzen.

*Precíz ember vagy, úgy láttam. Például feljegyzel mindent, és gyakran rendszerezel. Háromszor raktad át eddig a gyógyszereket. Talán az aktuális magasság szerint?*

Megvoltak az elképzeléseim, de azokat a felkészülés során nem sikerült megvalósítanom. Ezeket a gyógyszereket Pesten is már szét lehetett volna válogatni a szempontoknak megfelelően, hogy melyik ládára lesz szükség az alaptáborban, melyikre az előretolt táborban, a magashegyekben, de tudtam, hogy itt sem lesz késő megcsinálni, bár kétségtelen, hogy egy kicsit már az események után történt.

*Ez hasonlít ahhoz, hogy a felszerelésünket és az ételmezésünket sem rendszereztük e szempontoknak megfelelően. Ez ügyben elég sok vitád is van az expedíció vezetésével. Habár itt egyszemélyi irányítás van. Úgy látom, a viták háttérében az áll, hogy bizonyos orvosi szempontok érvényesítése ütközik bizonyos pénzügyi lehetőségekkel. Tudniillik a korábbi táborhelyünkön az egész banda jelentősen betegebb volt annál, mint amit a magasság indokolt.*

Nem, ez nem így van. Ez majdhogynem tervszerűen zajlott, szóval egy 4000 méteres magasságon a profi hegymászók 40-50 százaléka is különböző egészségügyi problémák-

kal küszködik. Attól még, hogy egy hegymászó nem vallja be, vagy egész egyszerűen nem ismeri föl, hogy a problémáknak a fő forrása mégiscsak a magasság, a legbanálisabb megbetegedés háttérében is az akklimatizációs problémákat kell keresnünk. De nem tudom, szerencsés-e folyó ügyekről ilyen értelemben beszélgetnünk. Vitáim vannak, de remélem, ezek előreviszik az eseményeket. De azért egy kicsit nehezen felfogható az én számomra is, hogy előre kiszámítható eseményeket (lásd aktuális fizikai állapotok) mért kell most, már 5000 méteren, sorscsapásként megélnünk. Mindannyian ismerjük az általad említett anyagi gondokat, úgyhogy mi most folyamatosan elébe szaladunk valamennyire a szükséges vagy orvosilag indokolt akklimatizációs időtartamoknak.

*Ez udvarias fogalmazás: a vitáid lényege az, hogy Nagy Sándor expedícióvezető folyamatosan előrehajtaná bennünket, te mint orvos viszont állandóan visszatartanál minket éppen a fizikai állapotunk miatt, a normális akklimatizációra hivatkozva.*

Így van, de talán azért tűnik úgy, hogy Nagy Sándor ezeket nem veszi figyelembe (nyilván megpróbálja), mert számos szükségszerűség van, amelyeknek jelentős részét mi nem ismerjük. Nem tudom, mért nem rendelkezünk igazából ilyen irányban is megfelelő mennyiségű információval, de végül is nem feltételezhetjük, hogy Dr. Nagy keresztbe akarna tenni az orvosi, vagy egyáltalán, az akklimatizációs szempontoknak. Tehát el kell fogadnunk, hogy bizonyos szükségszerűségek az expedíciót ebbe az irányba mozgatják.

*A nemzetközi tapasztalatok szerint ez mennyire befolyásolja az eredményességet?*

Az eredményesség néhány ember esetében statisztikailag nem mérhető. Ami biztos, hogy a kockázatot nagyságrendekkel megnöveli. Így összességében az oxigénhiány vagy az akklimatizáció problémáit nem nagyon tudod külön kezelni, szóval egy baleset esetében nem tudod eldönteni, mi lett volna, ha az illető mondjuk jobban akklimatizálódik, vagy mi van, ha az az illető esetleg jobb kondícióban van, és azon a veszélyes szakaszon például gyorsabban keresztülhalad. Vagy mi van, ha akkor tisztább fejjel tud gondolkodni, és helyesebben méri föl a helyzetet? Egyszerűen, annyi „ha” van egy ilyen nagy hegynél, hogy erre a kérdésre igazából számokkal nem tudsz választ adni. A nagy magasságban bekövetkezett balesetek 80-90 százalékában valamilyen formában az oxigénhiány, azaz a magasság felelőssé tehető. Tehát az a hegyászó, aki számtalan, ennél objektíve nehezebb, komolyabb hegyi szituációban is jól döntött, helyesen lépett, és nem történt vele baleset, az pl. lényegesen egyszerűbb, technikailag könnyebb, de a magassággal megnehezített feltételek között balesetet szenved. Tehát a magasság szerepe egyáltalán nem elhanyagolható, mert a balesetek döntő hányadát valamilyen formában az oxigénhiány okozza.

*Az milyen folyamatokat indukál a szervezetben?*

Általános működési zavarod lesz, de ami aztán az ilyen esetben döntő, az mégiscsak a központi idegrendszer működészavara, tehát a pszichológiai tényezők, vagyis a különböző érzékszervek funkcióinak hibás működése, illetve az ezekből begyűjtött információk alapján hozott döntések. Hogy erre megyek-e, vagy nem erre, van-e elég időm, hogy erre menjek, visszaérek-e, ha erre megyek. A megbete-

gedések egy része azonban nem is mászás közben jelenik meg, hanem, mondhatnám egyszerűen, a „legkényelmesebb” sátorban. Tehát nagyon éles különbséget kell tenned az akklimatizációval megszokható magasság és pl. a ránk is váró 7-8000 körüli magasságok között. A jelenlegit, itt, 5000 fölött, ha megfelelő időt hagysz, a szervezet meg tudja szokni, és gyakorlatilag egy minimális, mondjuk ezer méterenként pár százalékban megadható erőcsökkenésen, illetve kondíciócsökkenésen túl egyéb funkciózavarod nem lesz.

*Tehát 5-6 ezer között ez egy normális abnormalitás.*

Meg lehet szokni. De ehhez időt kell hagynod, többet, mint mi tettük. Ám ez nem jelenti azt, hogy már egy 3000 méteres magasságon ne léphetnének fel veszélyes akklimatizációs megbetegedések, komplikációk. De ha a szabályokat betartod, ezek legyőzhetőek, az 5000 méter körüli magasságban akár tartósan élhet is az ember. Csakhogy itt a Himalájában olyan területekre indulunk, ahol csak nagy átlagokról beszélhetünk, de az egyes szervezetről sosem tudjuk megmondani előre, hogyan fog reagálni, akárhányszor járhatott már korábban is 8000 méter fölötti régiókban. Minden egyes ilyen „kirándulás” újabb kérdéseket vet föl: vajon most hogyan reagál ugyanaz a szervezet? De maradjunk most mégis a nagy számoknál. Az igazán komoly, tragikus végződött történetek kilenctizede része mégis valamilyen formában baleseti halált jelent, s csak a maradék egytized, ami tisztázatlan. Éppen az a jellemző rá ugyanakkor, hogy a hegyászó a rendkívüli magasságokban leginkább egyedül, vagy esetleg egy nem sokkal jobb állapotban lévő társsal tartózkodik, tehát utána na-

gyon kevés információval rendelkezünk a körülményekről. Aztán például a következő ilyen határ a 8000 méter, illetve a 72 óra, amit egy emberi szervezet ott még, mondjuk, kibír, illetve el tud viselni. Irodalmi ritkaságként megemlítem: hét nap múlva is jött vissza hegymászó 8000 méter fölötti magasságból.

*Reinhold Messnert emlegetik mint ilyen ritka kivételt, aki minden nyolcezres csúcst és minden útjába kerülő magashegyet már megmászott, éjjel, télen, oxigénpalack nélkül stb., miközben, ha egyébként bemenne a rendelőtízetbe, lehet, hogy eltíltaná a mászástól az egészségi állapota miatt.*

Ez így van, de Messner teljesítményéhez tartozik, hogy annak, hogy mindezt élve meg tudja csinálni, még hozzá a saját maga által megfogalmazott feltételekkel, csak egy százalék körüli esélyt adott a statisztika, tehát az élő Messner nagyon fényes bizonyítéka a statisztika tévedéseinek. A másik oldal a sportorvosi teljesítmény-tesztek kétes értékűsége, mert Messner a megfogalmazott Himalája-normáknak az alsó szintjén mozognak egy sportorvosi rendelőben mindenképpen, ha elmenne. De aki Messner egyetlenegy könyvét is a kezébe veszi, megérti, hogy ő minden alkalommal az akaratnak, illetve a léleknek a test fölötti győzelmét fogalmazza meg. Az első mondatától az utolsóig ez sugárzik a műveiből, amire ő maga a bizonyíték.

*Ez valószínűleg önismereten alapul.*

Igen, Messner gyakorlatilag gyerekkorától kezdve hegymászó, és minden mondata az önmegfigyelésről, a helyes önismeretről, a helyes önértékelésről szól. Valójában méri magát állandóan, és tervezi a lépéseit. A könyveiben így ír: igen, a szer-

vezetem ugyanúgy működik, mint ezelőtt négy évvel, ennyi lépést tudtam megtenni, ennyi légzésszámmal, utána ennyit kellett pihennem, és újra ennyit tudtam menni, stb. Tehát ő minden lépését és minden légzését gyakorlatilag kiszámolja, összehasonlítja a korábbiakkal, és ez adja neki az erőt, hogy a következő hegyre is azt merje mondani: én ezt meg tudom mászni.

*Ahogy például ezt is itt megmászta egyes-egyedül, oxigénpalack nélkül, ami után a hegymászóvilágban többen is (így mi is) elkezdtek oxigén nélkül mászni. A mi csapatunkra azonban az ilyen messneri teljesítmény, szakmai eredmény, önismerteti szint nem jellemző.*

Én is azt hiszem, bár nem ismerem igazából ennyire személyesen az expedíció összes résztvevőjét. Hozzá kell tennem, hogy nekünk most nem is az a feladatunk, hogy itt valami történelmi adalékkal szolgáljunk a Mount Everest megmászásához, amire én amúgy 25 százalék esélyt adok összességében az expedíciónak, és magának személyre szabottan is.

*Személy szerint milyen hegymászósíkerekid vannak?*

Jegyezhető igazából nincsen, legalábbis magyar berkekben semmiképp, bár az Alpokban tényleg voltam már sokfelé. Az egyetlen Pamír-expedíció volt, a tavalyi, amikor jártam 7000 méter fölött, ami igen tanulságos volt, és igazából egyetlenegy célt szolgált: hogy megtudjam, az én szervezetem hogyan reagál a nagy, illetve az extrém magasságokra. Amennyire visszaemlékszem rá, ott megfelelően működött.

*Mi hajt téged, a kíváncsiság? S mit szól a feleséged?*

Maga a hegy hajt, a pusztaság létezése. Ez a viszonyom alakult ki: én rend-



re megpróbálok fölmeni rá, s ebbe a feleségem is már beletörődött.

*Furcsa, de itt a fiúk vagy beletörődött feleséget mutatnak föl, vagy hegymászó feleséget, vagy feleségtelenséget.*

Én szerető feleséget tudok felmutatni. Persze beletörődött, hát próbáld meg egy feleség helyébe képzelni magadat... nyilvánvaló, örömmel tudomásul venni nem lehet azt, hogy az ember elmegy több hónapra. Amit tud, segít, de nem várhatom el, hogy...

*Gyerek?*

Öt és fél éves kisfiú, és minden sziklán meg akarja mutatni, hogy ő is hegymászó lesz. Ha velem jön sétálni, akkor erre van egy kis lehetősége, ha anyukájával vagy a nagymamával megy, akkor az a családi viták forrása, hogy én ezt mért engedem meg a gyerekeknek.

*Ami azt illeti, ez itt egy elég öreg csapat. Más expedíciók is ilyen korosak? S milyen a kondíciónk? Mi az összefüggés az életkor növekedése és az elérhető eredmény között?*

Az igazán fiatal hegymászók egy kicsit türelmetlenek a nagy hegyekkel, tehát az életkor inkább előnyösen szokta befolyásolni az extrém hegymászók teljesítményét, nyilván egy optimális határon belül. Ez az optimális életkor mondjuk 30 és 45 között húzható meg, de számos példa van 45 évnél idősebb, szenzációs teljesítményű hegymászókra is, illetve hát a teljesítményt mindig számos körülmény ismeretében kell értékelni, az időjárástól kezdve ezeregy apróságig, szóval nemigen lehet két hegyet, vagy akár egy hegyet kétszer is egymás mellé tenni, mert mindig más lesz, amit ott a hegymászonak nyújtania kell. Viszont a fiúk kondícióját nem ismerem igazán. Én csak szűrővizsgálati tervekről tudok, de ilyeneknek

az eredményét nem láttam. Ez nagyon nehéz és nehezen megkerülhető kérdés. Szerettem volna, ha bizonyos vizsgálatok történnek ebben az irányban, össze is állítottam egy vizsgálati tervet, volt egy felkért kórház, a főorvosnő és Nagy Sándor telefonálgattak, leveleztek egymással, időpontok is születtek, de aztán az egészből nem lett semmi, mert ezekért a vizsgálatokért a kórház pénzt kért, s újra visszalyukadunk oda, ahol már voltunk, hogy a pénztelenség mégiscsak növeli a kockázatát a vállalkozásnak. Volt szó például egy autó állomásoztatásáról is itt, 5000-en, az alaptáborban, de az szintén több ezer dollár költséget jelentett volna. Így utólag azt mondom, ez talán tényleg kidobott pénz lett volna, merthogy azon a pár ezer dolláron most itt meg tudnánk szervezni a lejutást, mert ha körülnézel, látsz dzsipeket is más csapatoknál, tehát remélni lehet, hogy egy életveszélyes állapotú betegünket le tudnánk juttatni biztonságos környezetbe.

*De vajon 8000 felett mennyit ér az ember ahhoz képest, amennyit tengerszinten ér?*

Ha tökéletesen akklimatizálódott a szervezete, ezerméterenként egy 8-10 százalékos teljesítménycsökkenéssel akkor is kell számolnod. Ez az elmélet. De hogy egy emberi szervezet ezt a maradék 20-30 százalékot is kihozza magából, és továbbra is fölfelé mozogjon, az az akarat győzelme az egyes izomrostok felett. Nagyon nehéz azonban arra a kérdésre egyértelmű választ adni, hogy ez a folyamat mindenképpen káros-e. Biztos, hogy az emberi szervezet nem erre tervezték, ha szabad így fogalmaznom, bizonyos mértékig tehát nyilvánvalóan káros az emberi szervezetre a magasság, különböző elektrofiziológiai vizsgálatokkal hóna-

pok múlva is bizonyítható az agyműködés bizonyos elváltozása. De még ha esetleg ez a vizsgálat nem is igazol funkcióbeli, csak egyszerű elektromos eltérést, valamilyen változást mindenképp kimutat. Az izmok szintjén is egy igen jelentős leépülés, illetve átépülés történik, amit aztán a szervezetnek hetek, hónapok alatt sikerülhet valamelyest korrigálnia, de a magasság a szervezetnek mindenképp egy maximális kihasználását, majdhogynem kizsarolását jelenti.

*Tehát a magassági mászásnak vannak agyi következményei, amint a tartós oxigénhiánynak is keringési kihatásai.*

Olyan következményei, hogy én kijelenthetném, hogy ez biztosan káros, nem bizonyítottak. Látott már a világ minisztereket is korábbi hegyászó múlttal, számos orvosprofesszor is megmászott nyolcezres csúcsokat, tehát ilyen karakterisztikusan nem lehet fogalmazni. Különféle vizsgálatokkal azonban a szervezetben igen komoly változásokat tudunk bizonyítani. Ez persze szorosan összefügg az oxigénhiányos helyzetekkel. A magashegyi tüneteket érdemes két-féleképpen csoportosítani, egyrészt mindjárt a súlyosságuk szerint: enyhe, közepsúlyos, illetve rendkívül súlyos működészavart jelző tünetek. Ez egy adott lista, nem célszerű most külön felsorolni őket. Ami a lényegesebb, hogy a hegyi betegségnek van néhány speciális formája, amelyek egyrészt azonnali döntést, illetve beavatkozást kívánnak, másrészt a következmények súlyossága miatt külön kell beszélni róluk. Ezek: a magaslati tüdőödéma, tüdővizenyő, illetve a magaslati agyduzzanat, agyvizenyő. Ezek igen karakterisztikus képpel rendelkeznek. A tüdővizenyőnél nyilván a légzés elégtelensége uralja a képet, és

ilyen irányban lesz néhány óra alatt életveszélyes az állapot, az agyödéma vagy agyduzzanat esetében a központi idegrendszer funkcióinak igen rövid időn belüli megszűnése, s ezáltal a hegymászó teljes mozgásképtelensége következik be, ami életveszélyes állapotot jelent.

*Amely esetekben az egyetlen lehetséges „gyógyszer” az azonnali visszavonulás.*

A terápiás lehetőség, a gyógyítás lehetősége ez. Itt tehát pontosan tudjuk az okot, ami az oxigénhiány, illetve a nagy magasság. Ténylegesen néhány száz méter már esetleg életmentő hatású lehet, aztán a lehető legrövidebb időn belül a 2-3000 méterrel alacsonyabb magasságra történő szállítás, amitől remélni lehet, hogy mindenféle károsodás nélkül segít megszüntetni a kórképet. Eközben néhány gyógyszertől remélhetjük, hogy pár órára esetleg segítséget nyújtanak. Lehet még beszélni az úgynevezett hordozható „hiperbar” kamráról, a Gamow-zsákról, amely szintén jelenthet néhány, esetleg 12 órányi segítséget. Egy légmentesen zárt zsákban egy külső pumpa és egy szelep segítségével túlnyomást létesítünk, és ezzel szimulálunk egy, a létezőnél 1000-2000 méterrel alacsonyabb tengerszint feletti magasságot a belezárt hegymászó számára. Ezt a kezelést egy óráig célszerű folytatni, és 3-4 óránként lehet megismételni. Így egy éjszakát sikerülhet nyerni, de annál többet nem. Rossz időjárási periódusban biztosan nem, illetve ha a leszállítás bármilyen okból lehetetlen, akkor ez sem nyújt tartós segítséget. Szó volt róla, s nyilván ez is növelte volna az expedíció biztonságát, hogy lesz ilyenünk, de itt a pénztelenség újfent kockázati tényezőként jelent meg, mert több száz dollárnyi költ-

séget jelentett volna. Én is próbáltam szerezni, személyes kapcsolatokat is igénybe véve. Habár nemzetközi szakemberek véleménye az, hogy az előretolt alaptáborból (6400-ról), illetve azon az útvonalon le ideig, megfelelő leszállítási lehetősége van, vagyis lehet egy sérült vagy beteg embernek, amennyiben a lejutását megfelelően meg tudják szervezni, tehát ha minden dollárral spórolni kell, akkor eltekinthet egy expedíció a túlnyomásos zsák bérlésétől vagy vásárlásától.

*Ez a beszélgetés az 1996-os Első Magyar Mount Everest Expedíció második hetében készült, az (5100 méteres) alaptáborban. Pár hét múlva életét vesztette a magyar csapat osztrák tagja, Reinhard Wlasich, 8300 méter magasan, egy sátorban, tüdővizenyőben és agyödémában, amint a következőkben leírt hangfelvételek, rádióadások is beszámolnak róla. Dr. Gárdos Sándor (a Doki) öt év múlva halt meg a Csomolungmán, a (második) Millenniumi Magyar Mount Everest Expedíció idején, közel 8000 méteres magasságban. Feltehetőleg a vihar elsodorta. A „szereplők” közül Várkonyi László (Konyi) 2010-ben halt meg egy jégomlásban a (hatodik magyar) Dréher 24 Everest Expedíció tagjaként. Erőss Zsolt 2013-ban tűnt el a Kancsenzöngä (8596 m) megmásása után...*

**Bakonyi:** Tagoltan megpróbálok még egyszer? Vétel!

**Zsolt:** (érthetetlen rádióadás)

**Bakonyi:** Ma megpróbáljátok a csúcst? Igennel vagy nemmel! Vétel!

**Zsolt:** (érthetetlen rádióadás)

**Bakonyi:** Holnap mentek a csúcsra? Vétel!

**Zsolt:** (érthetetlen rádióadás)

**Balog:** (rádióból) Most hívom az ABC-t. ABC-t hívja Nyereg. Vétel!

**Bakonyi:** Hallunk, igen, vétel!

**Balog:** (rádióból) Tehát: a Zsolték fáradtak, ezért egy napot várnak, és csak holnap mennek a csúcsra. Ez volt az ő adásuk lényege. Nem találták meg azt a sátrat, amit nekik ígértek, ezért beköltöztek egy indián sátorba. Vétel!

**Bakonyi:** Értettük. Veletek mi van? Vétel!

**Balog:** (rádióból) Mi itt ülünk fönn a nyeregben, jól érezzük magunkat és fújtatunk. Az a kérdésem az ABC-hez, hogy ki akar ma följönni ide? Vétel!

**Bakonyi:** A Dokiék még nincsenek itt a sátorban, mert még pihennek, de ők mennek ma fel. Konyiék terve? Vétel!

**Balog:** (rádióból) Konyiék 10 óra tájban fölnyomulnának a 2-es táborba. Vétel!

**Bakonyi:** Jó, rendben, akkor egyelőre ennyi.

*Május 16-a, csütörtök. Délig semmi, vegetálás. Mindenki keresi a helyét az utolsó „körre”. Zsolt és Reinhard már 7800 fölött jár, és ez az, amiért a tudósító, mindennek ellenére is a helyén marad. Soha meg nem ismételtető és semmivel sem helyettesíthető élményeket szerez, de kérek, ne irigyeljétek ezért. Se a forró sátrat, ahol a hűreket vaksin egy hajó-telexgépbe kopogja, és fél-ájultan vár órákon át egy-egy műhold-kapcsolatra; se azt a 12 kilót, amit a súlyából elveszített, a másfél hónap mosdatlanságot, az átvergődött éjszakákat, a felégett arcbőrt, a száraz köhögést, a sípoló tüdőt, a 120-ra szaladozó pulzust, a bőrgombát, az aranyeret, a mellétől napok alatt a háta közepéig húzódo, ismeretlen eredetű tompa fájdalmat*

vagy a másfél hónapossá lett bokaszalag-szakadás és nyílallásait. De kérlek, ne is szánakozzatok! A tudósító mindezeket maga választotta.

**Balog:** (rádióból) Itt a Nyeregtábor, itt a Nyeregtábor! ABC, vonalban vagytok? Vétel!

**Vörös:** Igen, vonalban vagyunk. Vétel!

**Balog:** (rádióból) ABC, meséljete a terveitekről. Vétel!

**Doktor:** Itt Gárdos, szervusz, Géza. Miként tegnap megbeszéltük, mi Szabolccsal szeretnénk fölmenni, és a hétezers táborban aludni ma, holnap pedig továbbmenni 7800-ra. Vétel!

**Balog:** (rádióból) Oké. Kettes számú tervvel az a probléma, amit már nyilván hallottatok, hogy a Zsolték ma nem indultak el a csúcs felé. Vétel!

**Doktor:** Ez nem tudom, hogy a mi terveinket mennyiben befolyásolja? Vétel!

**Balog:** (rádióból) Ez annyiban befolyásolja, hogy mivel 8300-on nincs is igazából sátorhely (Zsolték is valami idegen sátorba kéredeztek be), 7800-on pedig csak kettő darab sátor van, és Konyiék is ma elindulnak fölfele, akkor ez torlódást fog okozni. Vétel!

**Doktor:** Hát Konyiék, ha ma fölmennek 7800-ra, akkor holnap nyilván csinálnak valamit: mozdulnak, vagy fölfelé, vagy lefelé. Szóval ezt a szanatóriumosdit be kell fejezni, hogy az ember minden táborot egypár napig elfoglaljon. Ez nem megy így tovább, hát mindjárt vége az expedíciónak. Vétel!

**Balog:** (rádióból) Hát, ebben teljesen igazad van, és tulajdonképpen itt a legnagyobb baj az, hogy ugye a csúcstámadások csúsznak, és ezáltal torlódott föl a dolog. Ez az egyik probléma, a másik probléma meg az

lesz, hogy nekünk nem lesz tovább itt rádiónk, tehát nem fogjuk tudni, hogy ők hol vannak. Vétel!

**Doktor:** Jó, de ez a csúzás egy-kettőre a teljes kudarcát fogja jelenteni mindenféle támadási kísérletnek. Vétel! Mik a ti terveitek, Géza? Vétel!

**Balog:** (rádióból) A mi tervünk pontosan ugyanaz, mint a tietek, hogy holnap elindulunk vagy elindulnánk fölfele.

**Doktor:** Hát ez a ti tegnapi följutásotok azért egy pár következtetésre mégiscsak alapot kellene, hogy adjon. Vétel!

**Balog:** (rádióból) Figyelj! Ez a mi ritmusunk, mi sehol nem voltunk ennél sokkal gyorsabbak. Vétel!

**Vörös:** Ezzel a ritmussal nem érsz sehova.

*Este Zsolt rádión jelenti, hogy nem találták meg 8000-en a szlovének sátrát a megvásárolt oxigénpalackokkal, s emiatt elveszítettek fent egy újabb napot. Fáj a torka, alig lehet érteni, amit mond. Becsaptak volna bennünket ország-szomszédaink? Vagy elsodorta a vihar a fenn hagyott sátrakat? Ellopta valaki a palackokat? Gyilkos tolvajlás lenne.*

**Várkonyi:** Zsolték felé is van kapcsolatot? Vétel!

**Balog:** (rádióból) Lehet, hogy ők már kiléptek. Amit én Zsoltékról tudok, az annyi, hogy fönn vannak a 3-asban, bizakodnak még abban, hogy ha jó az idő, akkor holnap föl tudnak menni. Vétel!

**Várkonyi:** Jó, rendben van, esti rádiózás lesz. Most Elli akar valamit mondani neked.

**Elisabeth:** Hi, Géza. Please, tell to Reinhard and Zsolt, that the moment not norwegian go to the summit, but it so stormy, they cannot go, and I think

it's better they go down. Too stormy also tomorrow. Coming!

**Balog:** (rádióból) Oké, I understand, Elli, and I will send your message to Zsolt and Reinhard, only at evening. Over!

**Elisabeth:** Yes, but I think it's better they come down today. They slept two nights in 7800, and now are the second night in 8300, and I think it's too much. It's not possible to rest in 8300 meter! Over!

**Balog:** (rádióból) (érthetetlen, majd:) Zsolt said they are very tired now. Over!

**Elisabeth:** Yes. Please, said all two people, that when they now tired, tomorrow they will be much more tired, and may be they cannot go down. Over!

**Balog:** (rádióból) Konyi! Én nem tudok többet tenni, mint amennyit most tettem. Mondd meg Elisabethnek, hogy tény és való, lehet, hogy jobb lenne most leereszkedni, de az is igaz, hogy reggel, délelőtt kicsit csendesebb, tehát biztonságosabb. Most nagyon viharos már itt fenn a szél. Vétel!

**Várkonyi:** Figyelj! Ha a Zsolték nem jönnek le, tehát holnap nem csinálnak csúcskíséreltet vagy nem jönnek le, akkor föl kell menni értük, érted, mert akkor valószínűleg már egy kicsit olyan eufóriába kerültek, jó? Oké? Vétel!

**Balog:** (rádióból) Tökéletesen értelek, Konyi, mi ennek megfelelően most nekiállunk zabálni, hogy erőnk legyen. Vétel!

\*\*\*

**Doktor:** (rádióból) Hétezres tábor hívja ABC-t! Vétel!

**Várkonyi:** Itt vagyunk, hallottuk. Valószínűleg meg tudjuk oldani, hogy holnap délután 2-3 körül négyen-ötten, de inkább csak négyen, föl tudunk

menni a nyereg fölé jóval, tehát 7500-7600-ra, tehát a hónyelv végéig. Vétel!

**Doktor:** (rádióból) Ha le kell hozni Reinhardot, akkor az egy igen komoly akció lesz, egyelőre várunk kell. Vétel!

\*\*\*

**Doktor:** (rádióból) A gyógyszerek közül a leghatásosabb az Oradexon, ami nálad van. Azt kellene szedni, 8 tablettát 6 óránként. Vétel!

**Zsolt:** (érthetetlen rádióadás)

**Doktor:** (rádióból) A mi gyógyszerdobozunkat nem vittétek föl? Vétel!

**Zsolt:** (érthetetlen rádióadás)

**Doktor:** (rádióból) Gyorsan sorold föl, hogy milyen gyógyszerek vannak Reinhardnál, és utána vagy a norvégoktól, vagy a britektől kellene segítséget kérni. Szteroid gyógyszerre lenne szükség, ez a kulcsszó: szteroid. A szteroid, ez a doppingyszer, és ez a szervezetben mozgósítja az utolsó tartalékokat. Vétel!

**Zsolt:** (érthetetlen rádióadás)

**Doktor:** (rádióból) Akkor menj a norvégokhoz vagy a britekhez, és nagyon fontos lenne minél hamarabb minél lejjebb jönni. Vétel!

\*\*\*

**Doktor:** (rádióból) Zsolt, az oxigént feltétlenül használnia kellene, percenként 2-3 litert adjál neki. Egy. Kettő: az ABC-ben a mieink már voltak a norvégoknál, a norvégoknak az orvos a fenn van a 3-as táborban, vagy nagyon rövid időn belül, a csúcsról visszatérve ott fölbukkan. Feltétlenül beszélj vele, vidd oda Reinhardhoz! Vétel!

\*\*\*

Május 19-e, vasárnap. Éjjelig kártyáztunk a csöpp lámpa fényénél, vártunk, ki tudja mire, hiszen Zsolték rádiója néma volt egész délután, az-

tán lefeküdtünk. Később felriadtam valami zajra, Várkonyi kiabált a rádióba valamit, de aztán, hogy senki se szólt, újra elaludtam. Úgyhogy csak hétkor tudtam meg (olyan nagy volt a csend odakinn, hogy érezni lehetett a súlyát), hogy éjjel kettőkor Zsolt jelentkezett, s beleordította a készülékbe: Reinhard meghalt. Csak ennyire tellett az akkumulátortól, aztán újra néma csend. Várkonyi még csak ellenőrizni sem tudta, jól hallotta-e, amit hallott, hogy vajon Zsoltot nem valamilyen felindultság, csalóka, érzéki játék, téves diagnózis vezeti-e. Nem volt 100%-os a hír, csak 99. Ezért hát nem mondtuk meg a feleségének, Elisabethnek. Kegyetlen két óra következett. A csapat maradéka mentésre készülődött...

**Várkonyi:** ...le kell hozni Reinhardot, lehet, hogy addigra Zsolt is bekrempál, tehát minél többen mennénk, annál jobb.

**Bakonyi:** Ha egy százalék igaz ebből...

**Várkonyi:** Ha egy százalék igaz ebből. Ennyi. És akkor menni kell. Ákos öltözik.

**Bakonyi:** A holttestet is le kell hozni, énszerintem ez nem kérdéses.

**Várkonyi:** Az nem kérdéses. De, de, értitek, szóval most, most, most... Nem viszünk semmiféle cuccot, szóval csak jégcsákány, hágóvas meg meleg ruha kell, fönt a nyeregben szeles idő van...

És aztán kilenckor, a mentőexpedíció indulásának perceiben Zsolt hirtelen bejelentkezett. Mi csak recsegést hallottunk, de a Doktor fenn a nyeregben vette az adást:

**Zsolt:** (érthetetlen rádióadás)

**Bakonyi:** Ez Zsolt!

**Doktor:** (rádióból) Szervusz, Zsolt, itt Gárdos. Vétel!

**Zsolt:** (érthetetlen rádióadás)

**Doktor:** (rádióból) Zsolt! Ma reggel volt a norvég orvos Reinhardnál? Vétel!

**Zsolt:** (érthetetlen rádióadás)

**Doktor:** (rádióból) Mert most onnan letről elkezdték a serpákat meg a Gamow-zsákat meg mindent szervezni, hogyha Reinhard mégis menthető állapotban lenne. Vétel!

**Zsolt:** (alig érthető rádióadás) ... az éjjel meghalt...

**Doktor:** (rádióból) 100 százalékgig biztos, hogy valamikor 2 óra körül Reinhard meghalt. Vétel!

**Várkonyi:** Megyek, megmondom neki. Kész. Figyelj, én akkor nem álta-tok senkit tovább. Megyek Ellihez, és megmondom, hogy mi van...

*A hír gyorsan elterjedt a táborban. Többen is jöttek részvétüket kifejezni, köztük az indiai főnök, akinél én is jártam, amikor az ő emberei meghaltak. Felajánlotta, hogy ad három serpát a holttest leszállításához. Megköszöntük, de mindenki tudja, a feladat, hogy az Everesten 8300 méterről lehozzanak valakit, legalább hat szállítót, de inkább nyolcat követel. Ha nekünk volna olyan embe-rünk, aki még ebbe a magasságba fel tud hatolni, akkor akár egy újabb csúcstámadásban is hinni kezde-nénk. Tárgyaltunk az oroszokkal, az indiaiakkal, az angolokkal és a norvégokkal is, akiknek emberei jöttek a csúcsról visszafelé, de hiába: sehogy sem lehetett összeállítani, összehangolni egy nyolcfős szállítócsapatot. Végül Elisabeth döntött: „Maradjon odafent, hiszen mindig oda vágott.” Csak azt kérte: Zsolt hozza le Reinhard karóráját és személyes tárgyait. Május 20-a, hétfő. Zsolt 11 óra 30-kor*

érkezett vissza hozzánk, meglehetősen megrendülten, de azért még volt benne erő. Jövetben lesodródott a hátizsákja a nyereg túlsó felén, benne a fényképezőgépek, a rádió, minden ruhája. Az a nap sokáig a legemlékezetesebb lesz számára, hiszen a halállal egy társaságban töltött egy rémületes éjszakát.

**Zsolt:** (köhög) Mi az oxigént azért terveztük, hogy ne haljunk meg, mentésre. Oxigénnel együtt nem ért semmit az egész. Beteg lett mondjuk dél körül, és én négy óra körül adtam neki oxigént. Egész hirtelen a teste túl nehéz lett neki, csak a kezét és a lábait tudta kicsit mozgatni. De ez kimerültség amúgy, mert előző nap, amikor felmentünk, annyira kimerülten érkezett fel, hogy nem evett, nem ivott semmit, bedőlt az első sátorba, és kész.

**Bakonyi:** Mért nem akkor vett oxigént?

**Zsolt:** Akkor nem volt. De reggel még fitt volt, reggel kiment, hozott havat, főztünk, minden, és dél körül kiakadt. Mikor mondtam neki, hogy át kéne rendezni a sátrat, mert így kényelmetlen, nem tudott megmozdulni. Ezzel fedeztem fel, dél körül. Akkor nem volt hova szaladgálni, hanem főztem. Adtam neki minél több folyadékot, mindenfélét. És utána elmentem az angolokhoz, kaptam oxigént tőlük, akkor neki adtam oxigént, utána hívtam a norvég orvost. Ő a csúcstről jött, teljesen kiakadva, csapattal. Szóval nem lehetett csak úgy, hogy na, gyere, dokikám, mert baj van! Szóval ő beadta azt az injekciót, ami a vésztartalékokat izéli. Rendes volt a doki, és ott volt órákon át. És Reinhard annyira kivolt, hogy nem nagyon ismerte meg, és addig, míg élesztettük, addig már megismerte,

meg minden, és bizakodtunk, hogy pozitív lesz a...

**Bakonyi:** Nem panaszkodott semmire?

**Zsolt:** Nincs mire panaszkodj, teljesen kivagy. Úgy halt meg, egy hang nélkül. Elaludt. Semmi fájdalom, semmi.

**Balog:** A legszebb halál.

**Zsolt:** Hát, nekem elég csúnya volt. És akkor arra ébredtem, hogy nincs meg a hang, mert a légzése is nehéz volt, meg az oxigénnek is volt hangja. Próbáltuk élesztetni, meleg volt, teljesen meleg.

**Bakonyi:** Az orosz segített, Kolja?

**Zsolt:** Persze. Nem tudom a nevét. Nemcsak az: lehet, hogy lent helyrejöhetett volna egy élesztéssel, de abban a magasságban ki jön helyre? Egy jelet ha adott volna, tudod, hogy életben van... akkor nem hagyjuk abba reggelig. De semmi. Szar dolog. Szerintem a túlélőnek a legszarabb mindig.

*Május 22-e, szerda. A Mount Everest csúcstről jövetben egy pravoszláv orosz és egy protestáns angol hegymászó temette el a katolikus osztrákot tegnap, egy sátorlapba csavarva, nagy törmelékkövek alá. Egyébként ezekben a napokban nyolc embert vezettek le a hegyről lábfagyás, hóvakság, elgyengülés, ödéma vagy oxigénhiányos sokk-állapot miatt. Nyüzsög az egész tábor. A műholdas rádiócsatornán érkezett a hír a táborba, talán az angolokhoz, hogy ebben a „szezonban” körülbelül 85-en érték el az Everest csúcstát a két oldalról összesen. Nálunk négy ember volt a veszteség, a túlsó hómezőkön hét. Abban a bizonyos viharban történt az is, hogy egy párost összefagyva talált a mentőcsapat, s mint halottakat, ott is hagyták őket*

a hóban, túlélők után indulva. De az egyik „halott” néhány óra múlva, elfagyott végtagokkal ugyan, de megjelent a táborban. Az életerejé feltámasztotta. Egy másik hegymászópárra, akik szintén a csúcscról menekültek a hóviharban lefelé, viszont élve találtak rá a mentők a gerincen, de három ember csupán egyetlen tehetetlent vihetett magával, ezért hát el kellett dönteniük, hogy a két haldokló közül melyiknek lehet több esélye, melyiknek legyen esélye az életben maradásra. A tajvani megmenekült, az amerikai ottmaradt.

Na de hát micsoda élet-feladványok, milyen létkérdések ezek? Birtokba vette a filozófia a Himalája

hágóit és ormait? Körbejárok a sátrak között, de úgy látom, hogy a bázistábornak nincsen már ideje élet és halál kérdéseivel foglalkozni. Ezek a fél napok az utolsó csúcstámadások, hegymenetek, elvonulások órái. Senkit sem érdekel már, hogy egy új-zélandi fiúnak sikerült a viharban élve lejönnie a csúcscról, zavarodottságában azonban nem vette észre a tábor sátrait, és a túlsó oldalon belesétált a szakadékba. Nem kérdezi már senki, hogy ezeket az emberáldozatokat ki vagy mi követeli tőlünk, és késő már föltenni itt azt a kérdést is, hogy végső soron mit akarunk önmagunktól, hogy csapatostul újra és újra eljövünk ide, ehhez az édig érő, szigorú, havas homlokú sziklaóriáshoz.

Novák Valentin

## Túrdöfranc\*

– Folytatom, no! Szóval bele lehet helyezkedni a tárgyak, a tereptárgyak, az épületek, a nézők, a környék flórája és faunája *lélkébe*. Ott állsz évtizedek óta templomtoronyként, s mikor a túrdöfranc arra surran, titkon megkondul a harangod. Nem a pap kérésére húzta meg a kötelet a harangozó, hanem a francia lélek pedzi meg a felfüggesztett rézmozsarat. Persze elnyomja mindezt a kísérő autók és motorok, meg a közvetítők alapzaja... Ilyenkor megelevenedik minden. Még az aszfalt is emlékezik. Egész évben arról álmodik, hogy végigsurrogjon rajta az a számos virslikerék, és megnyugodva szolgál tovább, mikor túl van a megérdemelt érintésen. A kamionok sem zavarják, mert tudja, ő kivételezett, nála jelentősebb utak sem részesülnek a túrdöfranc érintésének kegyében... És zöldebben bólingatnak a fák, és árnyékosabb az árnyékuk is, mert azokra a percekre, míg a kerékpárgyót ernyőzik, tökéletesítik lombkoronájukat. A madarakról nem is beszélve, akik tisztelettel elnémulnak, mintha napfogyatkozás lenne, mikor meglátják ezeket a két keréken gördülő, domesztikált, szarvas állatokat. A certamen birotariorum megváltoztat mindent és mindenkit. A föld jó erői körbeölelik a versenyzőket, s átlényegítik őket. Mindahány egyesül a gépével, s beleolvad a természetbe. A kétkerekű panteisták, akár egy szerves egész, egy lélegző, egyet akaró organizmus gördülnek a cél felé. Egyet akarásuk: a célbaérés, amely egységet kovácsol az egyéni érvényesüléssel szemben



is. Talán láttatok már többezres madárrajokat. Ott vannak például a Badacsonyi seregélyei. Egy test, egy lélek a szőlő-akarás tekintetében. Egy óriás állat az égen, mely együtt mozog, bárhány darabkából is épül fel. A lemaradókat, eltekergőket is visszavárja a tömeg, az együtt repülés vonzása, ahogy az embert alkotó sejteket, atomokat is keretben tartja a megtestesült egyéni akarat. De a jó erőket mindig faragja a gonosz. Mert hiába ez a jóhiszemű kerékpárkígyó, ha autók, motorok, reklámok, szenzációhajhászok (újságírók, fotósok), doppingok rágják a húsát, gyengítik. És ott vannak a negatív véletlenek. A bukások, az ütközések, a szívrohamok... Mindent magához vonz a túrdőfranc. Miért ne vonzaná a komikus jeleneteket, a szinte észrevétlen hallucinációkat, melyeket a „mindenképp kerékpárt látni” opcióra állított tudat produkál.

– Most meglógott valaki. Azért nem ártana tudni, ki ő...

– Mit akadémizálod? Majd elolvasod holnap a Sportban, ha tényleg érdekel. De sokkal érdekesebb, hogy aki ott integet a szalagkorlát mögött, és egy német feliratú sört lóbál a másik kezében (mellette letámasztott robogó), mit keres ott, és valójában ő kicsoda? S ki az a tiritarka ruhás piperkőc, aki most lép be egy ház ajtaján, szemmel látható közönnyel a túrdőfranc iránt? Vagy ki lesz abból a kissrácból, aki segédkeres biciklijén megfeszülve száguld a szalagkorlát túloldalán, míg nem ereje fogytán, pihegve integet a bácsik után? Vagy miért röppent lepke az egyik versenyző sisakjára, s miért szellőzteti szárnyalját a menetszélnek csapva, és miért épp most bűg az út aszfaltján a galamblegény az előle totyogó tojó után, amikor *négytekerésnyi* idő múlva menthetetlenül kettényírja szerelmüket az első virslikerék? És miért e percben oson ott az a macska, amelyik levadászható sáskát vett észre az aszfaltkígyó hátán? Vagy miképp lehet, hogy annak a díszes épületnek az ornamentikája forgó kerekű bicikliket ábrázol? Vagy mit jelent az a csoda, hogy cangaversenyt rendeznek a pockok egy közeli dűlőúton, amit mutat ugyan a kamera, de csak egy húsz centi magas, távolodó porvihart látsz? Mert a kamera csal. Azt mutatja, amit láttatni akarnak... Megannyi érdekesítő kérdés... Megannyi lényegesebb dolog, mint hogy ki lesz az első... Mert ott van az a német sört szorongató ember, aki három év múlva eladja a robogóját, áttér a muszlim hitre, s felháborodva egy újabb európai Mohamed-gyalázáson, méregdrágán vásárolt bambusz kerékpárján ülve, egy vad, arab diszkósláger fütyörészve, tetőtől talpig robbanóanyagba bugyolálva, amit még elrejt a bő ing és tunika, beleteker egy álmos elzász-lotaringiai városka piacforgatagába. Vagy ott az erejében csalódott helyi kisfiú, akiből sikertelen kerékpáros válik, pont ezért a kívülről bohókásnak tűnő, de számára tragikus, pár méternyi, fölösleges küzdelem miatt... S az életét kísérő kiábrándulás és sértettség politikai letiprómezőkre vezérli, s számos nép sanyargatója lesz mint diktátor... Vagy ott a lepke, mely alakítója és lezárója lehet egy tudatformáló regénynek, ha végre rászánja magát, s beleröppen. Hogy a macskáról és a versenyző pockok világalakító szerepéről már ne is beszéljünk...

\* Részlet az *Álomturbina* című, a Hungarovox Kiadó gondozásában 2016-ban megjelent kerékpáros regényből